

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-7>

Л. П. Горбата

Державний університет «Київський авіаційний інститут», м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-6576-8925>

luda_gorbata@ukr.net

СТІЙКІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті висвітлено актуальні аспекти забезпечення сталого розвитку місцевих громад в умовах сучасних соціально-економічних і екологічних викликів. Проаналізовано поняття стійкості громади як здатність до адаптації, подолання кризових ситуацій та збереження сталого розвитку. З'ясовано адаптивні механізми, що включають розвиток людських ресурсів, ефективне управління, впровадження інноваційних рішень, раціональне використання природних ресурсів. Схарактеризовано вплив на сталість розвитку територіальної громади як фактора соціальної згуртованості, яка включає підтримку гармонійних міжособистісних відносин, співпрацю, активну участь громадян у громадському житті та високий рівень колективної відповідальності. У статті з'ясовано залежність між рівнем стійкості громади та її соціальною згуртованістю, пропонується інтегрований підхід до управління територіальними громадами, впровадження програм соціального розвитку, спрямованих на зміцнення соціальних зв'язків, розвитку соціальної інфраструктури та залучення громадян до процесів планування і прийняття рішень. Досліджено кореляцію між здатністю територіальних громад протистояти різноплановим економічним і соціальним викликам та спроможністю впливати на розвиток власної стійкості та соціальної згуртованості з метою забезпечення сталого розвитку загалом. Розглянуто фактори, що підвищують уразливість громад перед зовнішніми та внутрішніми загрозами. Подано напрями подальших наукових розвідок щодо аналізу механізмів підвищення стійкості територіальних громад. Запропоновано практичні рекомендації для інтеграції таких чинників, як взаємозв'язок між соціальною згуртованістю, активною участю громадян та підвищенням рівня життєдіяльності на відповідних територіях у стратегії розвитку територіальних громад з метою забезпечення їх довгострокової стійкості.

Ключові слова: територіальні громади, сталий розвиток, стійкість, соціальна згуртованість, розвиток громад.

L. P. Horbata

State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine

SUSTAINABILITY AND SOCIAL COHESION AS THE BASIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

The article highlights the current aspects of ensuring the sustainable development of local communities in the context of modern socio-economic and environmental challenges. The concept of community resilience is analyzed as the ability to adapt, overcome crisis situations and maintain sustainable development. Adaptive mechanisms are identified, including the development of human resources, effective management, the implementation of innovative solutions, and the rational use of natural resources. The impact on the sustainability of the development of a territorial community as a factor of social cohesion, which includes the support of harmonious interpersonal relations, cooperation, active participation of citizens in public life and a high level of collective responsibility, is characterized. The article clarifies the relationship between the level of community resilience and its social cohesion, proposes an integrated approach to the management of territorial communities, the implementation of social development programs aimed at strengthening social

ties, developing social infrastructure and involving citizens in the planning and decision-making processes. The correlation between the ability of territorial communities to withstand diverse economic and social challenges and the ability to influence the development of their own resilience and social cohesion in order to ensure sustainable development as a whole is studied. Factors that increase the vulnerability of communities to external and internal threats are considered. Directions for further scientific research are presented regarding the analysis of mechanisms for increasing the resilience of territorial communities. Practical recommendations are proposed for the integration of such factors as the relationship between social cohesion, active participation of citizens and increasing the level of life in the relevant territories into the development strategy of territorial communities in order to ensure their long-term sustainability.

Key words: territorial communities, sustainable development, sustainability, social cohesion, community development.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. У контексті глобальних проблем, що постають у сучасному суспільстві, серед яких COVID-19 та виклики, пов'язані з війною, окупацією територій України, корупція, а також поширення дезінформації, територіальні громади стикаються з підвищеною нестабільністю, яка впливає на їх розвиток.

Стабільність і згуртованість у громадах є основою для їх сталого розвитку. Стійкість як здатність громади адаптуватися та відновлюватися після різних потрясінь відіграє критичну роль для довгострокової стабільності. Згуртованість своєю чергою проявляється в міцності взаємовідносин і довірі між членами громади, які сприяють співпраці для досягнення спільних цілей. Як стійкість, так і згуртованість є ключовими факторами сталого розвитку територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти концептуалізації територіальної згуртованості досліджували К. Бьоме, Е. Гльоерсен, А. Гумер, Р. Камані, Г. Мархіз, Дж. Шоут та ін. Питання соціальної згуртованості як категорії публічного управління розглядали українські науковці А. Гриненко, О. Дейнеко, В. Кирилюк, О. Оржель та ін. Соціальну згуртованість у контексті регіональної політики вивчали В. Захарченко, В. Куйбіда, Л. Федулова та ін. Можливості застосування волонтерських ініціатив для активізації людських ресурсів у територіальних громадах аналізували Т. Лях, Т. Спіріна та ін. Соціальну згуртованість молоді як ресурс для розвитку територіальних громад досліджували А. Котелевець, Я. Мартинюк та ін. Незважаючи на різноманітні дослідження науковців та експертів, питання стійкості та соціальної згуртованості як основи сталого розвитку територіальних громад залишається недостатньо вивченим.

Метою статті є визначення особливостей розвитку соціальної згуртованості та стійкості в забезпеченні сталого розвитку територіальної громади.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сталий розвиток набуває дедалі більшої значу-

щості для органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства і громад у всьому світі. Його концепція зосереджена на необхідності задовольняти сучасні потреби суспільства, не обмежуючи при цьому можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Для досягнення сталого розвитку важливий комплексний підхід, що враховує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Стійкість і соціальна згуртованість є ключовими компонентами, які сприяють зміцненню територіальних громад.

Стійкість визначається як здатність громади адаптуватися до зовнішніх викликів і розвиватися, попри стреси, спричинені, наприклад, стихійними лихами, економічними кризами або соціальними конфліктами. Стійка територіальна громада на основі аналізу, моніторингу та оцінювання даних може передбачати ці труднощі, реагувати на них та відновлюватися, стаючи сильнішою й згуртованішою. Забезпечення стійкості територіальної громади передбачає низку заходів, а саме: інвестиції в інфраструктуру, організацію комунікаційних мереж і культивування готовності до антикризового управління. Таким чином, територіальні громади з більшою стійкістю можуть краще протистояти викликам і впевнено рухатися до сталого розвитку.

Концепція «стійкості» (resilience) спочатку сформувалася в екологічних науках, де цим терміном описували здатність природних екосистем відновлюватися після негативних впливів, як-от пожежі, катастрофи та інші кризи. Пізніше здатність до самовідновлення було виявлено в інших природних системах.

Згодом поняття «соціальна стійкість» (social resilience) було застосоване на ментальному рівні щодо людей, на соціокультурному рівні щодо соціальних спільнот і на рівні національної безпеки щодо держави. Останнім часом соціальну стійкість також досліджують у управлінні, зокрема як виникнення причинно-наслідкових зв'язків у контексті сталого розвитку [5].

Застосування поняття «соціальна стійкість» у різних сферах людського життя дало змогу виді-

лити три основні підходи до його трактування: психологічний, соціокультурний і безпековий. Поступове проникнення поняття стійкості у сферу соціальних взаємодій та його трансформація в соціальну стійкість почалися на початку XXI століття, коли вперше з'явився інтерес до того, як соціальні спільноти реагують і пристосовуються до екологічних та соціальних змін і викликів.

Поєднання понять стійкості та вразливості дозволило визначити вразливі групи, зокрема дітей, пенсіонерів та інших осіб у кризових умовах. У цей період термін «стійкість» став більш чітко визначеним. Наприклад, ООН визначає стійкість як здатність систем, громад і суспільства поглинати зовнішні впливи, швидко відновлювати свої базові структури та функції, зберігаючи гнучкість і адаптивність в умовах змін та значних зовнішніх впливів [9].

У багатьох дослідженнях соціальна стійкість визначається як здатність соціальних суб'єктів протистояти викликам, адаптуватися до щоденних проблем на основі попереднього досвіду та змінюватися, створюючи інститути, які сприяють сталому розвитку і забезпеченню стабільності.

Стійкі територіальні громади можна охарактеризувати як такі, що можуть забезпечувати добробут своїх мешканців – і окремих осіб, і груп, а також здатні відновлювати високий рівень соціального розвитку після подолання викликів і криз.

На рівні територіальних громад національна система стійкості, особливо в умовах війни, характеризується здатністю ефективно реагувати на загрози, адаптуватися до змін безпекового середовища, стабільно функціонувати й швидко відновлюватися. Компоненти стійкості територіальних громад включають: організаційну, фінансово-економічну, технічну та соціальну стійкість, які забезпечують їх ефективний сталий розвиток. Вплив національної стійкості на територіальні громади є основою для їх прогнозування та загального рівня стійкості, що своєю чергою відображає здатність громад протистояти загрозам і швидко відновлюватися після криз [1].

Науковець М. Назаров поділяє думку Норріса та його колег, які визначають чотири взаємопов'язані ресурси, на яких ґрунтується соціальна стійкість:

- економічний розвиток охоплює доступ до ресурсів, їх різноманітність, справедливий розподіл та зменшення ризиків і вразливості;
- соціальний капітал включає соціальні зв'язки та підтримку, відчуття єдності, формальні та неформальні зв'язки між членами громади, що підсилюють відчуття приналежності;
- «компетентність» громади – це знання, навички подолання проблем і готовність до співпраці

та партнерств, що проявляється через навички критичної рефлексії, вміння розв'язувати конфлікти і досягати консенсусу;

– інформація та комунікація забезпечують офіційні джерела (сайт органу місцевого самоврядування, закриті групи в соціальних мережах тощо) достовірної інформації, що сприяють ефективному прийняттю рішень [5].

Дослідницька група підтримує важливість аналізу ресурсів для соціальної стійкості, зокрема, підхід Біркмана, який урахує основні компоненти стійкості громад як ресурс для їх забезпечення. Ганор та Бен-Лаві виділяють такі ключові компоненти стійкості громад:

- комунікація щодо ситуації, загрози, ризику та наявних ресурсів підтримки;
- співпраця, орієнтована на використання місцевих ресурсів, а не залежність від зовнішньої допомоги;
- згуртованість, що проявляється через взаємну підтримку та чутливість у спільноті [5].

Соціальна згуртованість стосується якості відносин та взаємодії між членами громади. Вона виявляється у високому рівні довіри, співпраці та відчутті приналежності до участі в прийнятті управлінських рішень. Коли між людьми встановлюються міцні зв'язки та взаємодія, вони стають більш схильними спільно працювати над досягненням спільних цілей і підтримувати одне одного у скруті. Соціальна згуртованість посилює відчуття єдності й солідарності, що є важливими для формування стійкості та забезпечення сталого розвитку. Територіальні громади, заохочуючи соціальну згуртованість, здатні створити середовище, яке сприяє добробуту людей та їх внеску в розвиток громади.

Соціальна безбар'єрність повинна сприяти згуртованості громади та рівним можливостям доступу до освіти, охорони здоров'я тощо для кожного громадянина, забезпечувати гідні умови для участі в житті громади, створювати можливості для дозвілля та самореалізації.

Проблема згуртованості є однією з основних в європейській політиці. Угода про функціонування Європейського Союзу включає розділ, присвячений економічній, соціальній та територіальній згуртованості, в якому декларується прагнення ЄС до збалансованого розвитку регіонів, зменшення різниць у рівнях розвитку і підтримки відсталих регіонів. Як механізм моніторингу забезпечення європейської згуртованості Європейська Комісія зобов'язана кожні три роки надавати звіт про прогрес у досягненні економічної, соціальної та територіальної згуртованості Європарламенту, Раді, Економічно-соціальному комітету та Комітету регіонів.

В Україні термін «соціальна згуртованість» не закріплено на законодавчому рівні. Однак у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки окреслено ціль щодо створення згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та безпечовому вимірах. Досягнення цієї стратегічної мети, передбаченої євроінтеграційною політикою, є пріоритетним і для територіальних громад.

У методичному посібнику Ради Європи соціальна згуртованість визначається як здатність соціального середовища створювати можливості для всебічного розвитку, забезпечувати потреби, справедливий доступ до ресурсів, матеріальний добробут, повагу до гідності людини та визнання різноманітності. Посібник пропонує чотири рівні оцінювання соціальної згуртованості:

1. Загальні тенденції соціальної згуртованості.
2. Доступ до базових прав людини, рівність у користуванні ними, можливість забезпечення гідності та саморозвитку особистості. Згуртованість вимагає від суспільства зменшення соціальних розривів і недопущення збільшення соціальної нерівності серед вразливих груп.
3. Оцінювання сфер життєдіяльності, як-от працевлаштування, купівельна спроможність, соціальне та медичне забезпечення, харчування, освіта, соціальні зв'язки.
4. Оцінювання соціальної згуртованості особами, що опинилися у складних життєвих ситуаціях: внутрішньо переміщені особи, сім'ї з дітьми, пенсіонери, особи з інвалідністю [5].

Нова стратегія і План дій Ради Європи підкреслюють, що соціальна згуртованість є важливою політичною концепцією, яка сприяє досягненню таких ключових цінностей Ради Європи, як права людини, демократія та верховенство права. Це динамічний процес, необхідний для демократичної безпеки, соціальної справедливості та сталого розвитку, оскільки роз'єднане та соціально нерівне суспільство не здатне гарантувати стабільність у майбутньому.

Також, на нашу думку, важливо окреслити основні цілі соціальної згуртованості, зокрема: забезпечення рівного доступу до прав, соціальної справедливості, соціального захисту, поваги до людської гідності та честі, прийняття різноманітності, права на всебічний розвиток особистості, солідарності та участі в суспільно-політичному житті.

Згуртована територіальна громада є середовищем партнерських відносин та взаємної підтримки, що сприяє спільному руху до цілей демократичними методами. Варто зазначити, що жодне суспільство не може бути повністю згуртованим, і будь-який рівень згуртованості потребує адап-

тації до соціальних, політичних та економічних змін. Уразливі групи населення, які перебувають у складних життєвих обставинах, також потребують особливої уваги з боку громади, забезпечення соціального захисту та включення до згуртованого середовища [6].

До соціальних ризиків можна віднести похилий вік, проблеми зі здоров'ям, безробіття та втрату ресурсів. Науковець Л. Стожок розглядає вразливість як схильність до ризиків і неможливість самостійно подолати соціальну незахищеність, а також протидіяти їх наслідкам [8]. Учена В. Кирилюк підкреслює, що соціальна згуртованість – це характеристика групи, де її члени тісно пов'язані [3]. Довіра, взаємоповага та партнерські відносини є ключовими факторами соціальної згуртованості [2].

Соціальна згуртованість ґрунтується на основі спільних інтересів, взаємодовіри, спільних цілей та активної участі членів територіальної громади у вирішенні питань життєзабезпечення тощо. Вона сприяє об'єднанню ресурсів для реалізації соціально-економічних ініціатив та проєктів, підтримує соціальну відповідальність бізнесу і підвищує стійкість до непередбачуваних ситуацій [2].

Корисним підходом є резилієнс, який можна застосовувати в громадах, щоб зменшити стрес серед людей у складних обставинах, захистити їхні права та допомогти тим, хто постраждав найбільше [7].

Вагому роль у розвитку соціальної згуртованості відіграють неурядові організації, які через свої проєкти сприяють співпраці органів місцевого самоврядування та громадян задля досягнення важливих соціальних цілей [10]. Такі проєкти, наприклад, допомагають підвищувати компетентність органів місцевого самоврядування у співпраці з внутрішньо переміщеними особами та громадськими організаціями.

Так, процес відновлення України орієнтований на вдосконалення містобудування на засадах сталого розвитку. Серед ключових пріоритетів – створення безбар'єрного середовища, що гарантує всім громадянам активний спосіб життя та доступ до соціальних благ. Інклюзивність передбачає рівні умови для маломобільних, пенсіонерів, дітей та вразливих груп населення, а також усунення дискримінації.

Розвиток сталої мобільності включає створення смуг для громадського транспорту, пішохідних зон і зон для велосипедистів, що сприятиме зниженню викидів у повітря. Важливо також запроваджувати багатофункціональне містобудування, яке забезпечує комфортне життя та соціальні потреби жителів.

Перехід на зелену енергетику та врахування місцевих джерел енергії підвищать енергонебезпечність громад і сприятимуть досягненню національних кліматичних цілей. Важливо розвивати природоорієнтовані рішення для озеленення міст, а також удосконалити системи моніторингу якості повітря для запобігання забрудненню.

Підтримка адаптивних і децентралізованих продовольчих систем, сприяння малим та середнім агропідприємствам, кооперації та сталому агровиробництву є важливими складниками для розвитку сільських територій та продовольчої безпеки [4].

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. З огляду на вищевикладене ті територіальні громади, які здатні протистояти різноманітним економічним і соціальним викликам, спроможні впливати на розвиток стійкості та соціальної згуртованості й забезпечити сталий розвиток загалом. Важливим елементом згуртованості територіальної громади є залучення її мешканців до планування, реалізації змін та оцінювання своїх потреб для покращення якості життя. Соціально-економічна незахищеність громадян є одним із факторів, що послаблює соціальну стійкість і підвищує вразливість перед зовнішніми та внутрішніми загрозами.

Стійкість і соціальна згуртованість виступають ключовими компонентами, що створюють міцну базу для сталого розвитку територіальних громад. Інвестуючи в ці важливі аспекти, громади можуть ефективніше підготуватися до викликів та успішно їх долати, зміцнюючи відчуття єдності та партнерства серед своїх мешканців. У сучасному нестабільному та мінливому світі пріоритетність стійкості та соціальної згуртованості як основних елементів сталого розвитку стає особливо актуальною. Завдяки цим перевагам територіальні громади здатні будувати заможне та стійке майбутнє для всіх своїх мешканців.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок щодо стійкості та соціальної згуртованості як основи сталого розвитку територіальних громад є дослідження соціальної згуртованості як інструменту для посилення громадянської активності та залучення членів громади до ухвалення управлінських рішень; аналіз механізмів підвищення громадської участі, що дозволить виявити оптимальні підходи для забезпечення стійкості територіальних громад та їх успішного розвитку в умовах сучасних викликів.

Список літератури:

1. Горбата Л.П., Синельник Т.Б. Особливості національної системи стійкості на рівні територіальних громад в умовах війни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 191–196. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2568/2604>
2. Економічні засади сприяння згуртованості громад : аналіт. доп. Національного інституту стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/zgurtovanist-dop.-pravki_direktora-red-15.12_01_el_nauk_vidannya_gotove2_07_07_2022.pdf (дата звернення: 08.09.2024).
3. Кирилюк В.В. Основні чинники формування соціальної згуртованості суспільства. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2014. Т. 19. № 2(5). С. 55–59.
4. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / В.Г. Потапенко та ін. ; за ред. В.Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
5. Назаров М.С. Соціальна стійкість на рівні територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Науковий журнал «Політик»*. 2022. Випуск 2. С. 54–58. URL: http://politicus.od.ua/2_2022/9.pdf (дата звернення: 08.09.2024).
6. Посібник для навчання з питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі, проєкт / ред. В. Леснова. 2022. 160 с.
7. Спіріна Т.П. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника. *Information and innovative technologies in the turbulence era: монографія*. Katowice, 2022. Р. 232–249. URL: <https://doi.org/10.54264/M014>
8. Стожок Л.Г. Соціальна вразливість та її особливості в період кризи. *Формування ринкової економіки. Зб. наук. пр.; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; редкол. : О.О. Беляєв (відп. ред.) та ін. Київ : КНЕУ, 2010. Спецвип. : Соціально-трудові відносини: теорія та практика : у 3 т. Т. 2. С. 353–361.*
9. Грищенко І.М., Горбата Л.П. Територіальні громади: механізми забезпечення стійкості : монографія. Київ : НУБіП України, 2024, 345 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/items/22dfbd9c-3afc-43d1-866c-b13b8cfb1626> (дата звернення: 08.09.2024).
10. Gryshchenko, I., Lazor, O., Oliinyk, V., Lazor, O., & Yunnyk, I. (2023). Strategic public policy providers in the context of european integration. *Amazonia Investiga*, 12(64), 175–187. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/64/17-175-187.pdf> (дата звернення: 08.09.2024). DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.17>

References:

1. Horbata, L. P., & Synelnyk, T. B. (2023). Osoblyvosti natsionalnoi systemy stiikosti na rivni terytorialnykh hromad v umovakh viiny [Peculiarities of the national system of stability at the level of territorial communities in the conditions of war]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*. 22, 191–196. Retrieved from <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2568/2604> [in Ukrainian].
2. Ekonomichni zasady spriannia zghurtovanosti hromad: analit. dop. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen [Economic principles of promoting community cohesion: analyst. add. National Institute of Strategic Studies]. *niss.gov.ua*. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/zgurtovanist-dop.-pravki_direktora-red-15.12_01_el_nauk_vidannya_gotove2_07_07_2022.pdf [in Ukrainian].
3. Kyryliuk, V. V. (2014). Osnovni chynnyky formuvannia sotsialnoi zghurtovanosti suspilstva [The main factors in the formation of social cohesion of society]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova – Bulletin of the Odesa National University named after I. I. Mechnikova*. 19, 2(5), 55–59. [in Ukrainian].
4. Potapenko, V. H. (Eds.), Barannyk, V. O., & Bakhur, N. V. (2023). Mistseve samovriaduvannia yak chynnyk stiikosti tylu: analit. dop. [Local self-government as a factor in the stability of the rear: analyst. add.]. Kyiv: NISD, 54. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02> [in Ukrainian].
5. Nazarov, M. S. (2022). Sotsialna stiikist na rivni terytorialnykh hromad v umovakh suchasnykh vyklykiv [Social stability at the level of territorial communities in the conditions of modern challenges]. *Naukovyi zhurnal "Politykus" – Scientific magazine "Politikus"*. Vol. 2. (pp. 54–58). Retrieved from http://politicus.od.ua/2_2022/9.pdf [in Ukrainian].
6. Liesnova, V. (Eds.). (2022). Posibnyk dlia navchannia z pytan sotsialnoi zghurtovanosti y bezbariernoho seredovyscha v molodizhnomu sektori, projekt [Training manual on issues of social cohesion and barrier-free environment in the youth sector, project]. 160. [in Ukrainian].
7. Spirina, T. P. (2022). Pryiniattia efektyvnykh rishen yak skladova profesiinoi kultury sotsialnoho pratsivnyka [Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker]. *Information and innovative technologies in the turbulence era*. Katowice, 2022. (pp. 232–249). <https://doi.org/10.54264/M014> [in Ukrainian].
8. Stozhok, L. H. (2010). Sotsialna vrazlyvist ta yii osoblyvosti v period kryzy [Social vulnerability and its features during the crisis]. *Formuvannia rynkovoi ekonomiky zb. nauk. pr.; M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana" – Formation of market economy: coll. of science Ave.; Ministry of Education and Science of Ukraine, State Higher Secondary School "Kyiv. national economy University named after V. Hetman"*. Kyiv: KNEU. 2. (pp. 353–361). [in Ukrainian].
9. Hryshchenko, I.M., & Horbata, L.P. (2024). Terytorialni hromady : mekhanizmy zabezpechennia stiikosti [Territorial communities: mechanisms for ensuring sustainability]. Kyiv, NUBiP Ukrainy. Retrieved from <https://dglb.nubip.edu.ua/items/22dfbd9c-3afc-43d1-866c-b13b8cfb1626> [in Ukrainian].
10. Gryshchenko, I., Lazor, O., Oliinyk, V., Lazor, O., & Yynyk, I. (2023). Strategic public policy providers in the context of european integration. *Amazonia Investiga*, 12(64), 175–187. Retrieved from <https://doi.org/10.34069/AI/2023.64.04.17> DOI: <https://amazoniainvestiga.info/check/64/17-175-187.pdf> [in English].

Л. П. Горбата

Оригінальна стаття.

Надійшла до редакції 16.11.2024

Прийнято до опублікування 18.12.2024